

KUR'ÂN'IN FİLOLOJİK YORUMU

İsmail AYDIN, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, 318 s.

Ahmet TEKİN*

Kur'ân, nazil olduğu günden bu yana insanlar tarafından okunmuş ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kutsal kitap, Arapça nazil olduğu için onu anlamaya yönelenlerin bu dili bütün yönleriyle bilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik ilk çabaların dil çalışmalarından ibaret olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, sahabe ve tabiîn tarafından yapılan açıklamalar, bu türün ilk örneklerini teşkil etmektedir. Dilbilimsel tefsir çalışmaları olarak adlandırılan bu aktiviteler, sonraki dönemlerde giderek yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla Kur'ân'ın lugâvî yönünü işleyen *Garîbu'l-Kur'ân*, *Mecâzu'l-Kur'ân* ve *Me'ani'l-Kurân* isminde müstakil eserler ortaya çıkmıştır. Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik lugâvî gayretler, sonraki asırlarda da devam etmiştir. Nitekim Kur'ân'daki murad-ı ilâhîyi irdeleyen ilim adamlarının her biri uzman olduğu alandan hareketle Kur'ân'ı yorumlamaya çalışmıştır.

İsmail Aydın, Kur'ân'a yönelik bu tür faaliyetleri filolojik tefsir çalışmaları olarak nitelendirmiş ve bu hususta “Kur'ân'ın Filolojik Yorumu” isminde bir çalışma yapmıştır. Kur'an'ın filolojik yorumunun ele alındığı bu eser İsmail Aydın'ın 2010 yılında Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR danışmanlığında hazırlanmış olduğu doktora tezinin kitaplaşmış halidir. Bu eser, Ankara okulu yayınları tarafından basılmadan önce 2012 yılında merkezi İzmir'de bulunan Tibyan yayınları tarafından basılmıştır. Kitap giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Yazar 186 sayfadan oluşan birinci bölüme “Filolojik Tefsir (Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Uygulama Yöntemleri)”, 106 sayfalık ikinci bölüm ise “Filolojik Tefsirin Sorunları ve Etki Alanları” başlığını koymuştur. Kitabın hemen başında ise iki sayfalık bir önsöz bulunmaktadır.

Kitapta son derece akıcı ve sade bir dil kullanılmış olmasına rağmen yer yer Arapça kavramların da kullanıldığını görmekteyiz. Hedef kitlenin genellikle bu tür kavramlara yabancı olmadığını düşünsek de alan dışından kimilerinin bu kelimeleri anlamakta zorlanma ihtimalinin olacağını gözden uzak tutmamak gerekir. Fakat bu husus, kitap için bir eksiklik teşkil etmemektedir. Nitekim adından da anlaşılacağı üzere bu çalışma Kur'an'ın lugavî yorumunu ele aldığı için Kur'an dili olan Arapçadaki bazı kavramların eserde yer alması gayet normaldir.

Kitabın kaynakçasına göz gezdirdiğimiz zaman bu eserin geniş bir kaynak yelpazesinden yararlanılarak hazırlandığını görmekteyiz. Nitekim bu çalışmada başta tefsir olmak üzere kıraat, hadis, fıkıh usulü, Arap dili ve edebiyatı ile tabakat/biyografi eserlerinden azami ölçüde yararlanılmıştır. Bunun dışında konu

bağlamında filolojik tefsirle ilgili yapılan çağdaş çalışmaların da bu çalışmaya önemli bir katkı sunduğu görülmektedir.

Müellif, giriş kısmında çalışmanın konusu, önemi, amacı, metodu ve kaynakları hakkında bilgi vermektedir. O, burada çalışmasının konusunu açıklarken, Kur'ân'la ilgili dilsel tahlillerin ilk ne zaman ve ne şekilde başladığı, tarihi süreç içinde geçirdiği aşamaları, bir tefsir biçimi olarak nasıl sistemleştiği, ortaya çıkan filolojik disiplinler ve bu bağlamda ortaya konan çalışmalar ile filolojik tefsirin sorunları gibi hususların ele alınacağını belirtmektedir.

Müellif, çalışmasının önemini belirtirken, Kur'ân'ı anlamaya yönelik farklı yaklaşımların olduğunu ve bu yaklaşımların dirayet, rivayet, işarî, ahkâm ve ilmî tefsir ekolleri isimleriyle kategorize edildiğini ifade etmektedir. Söz konusu ekollerin hiçbirinin dili dışlamadığını, nassın yorumlanmasında dile müracaat ettiklerini ve sahabe devrinden bu yana filolojik tefsirin önemli bir yöntem olduğunu belirtmektedir. Buna rağmen filolojik tefsirin dördüncü asırdan itibaren ihmale uğraması ve tefsir ekolleri ile ilgili çalışmalarda yer edinememesi yazarın yakındığı hususlardandır. Bu alanda yapılacak her çalışmanın önemli olduğunu belirten yazar kendi çalışmasıyla birlikte benzer çalışmaların bu alandaki boşluğu dolduracağı düşüncesini okurlarla paylaşılmaktadır.

Yazarın belirttiği gibi ilk dönemlerde kaleme alınan *garîbu'l-Kur'ân*, *meâni'l-Kur'ân* ve *i'râbu'l-Kur'ân* türü eserler -adlarından da anlaşılacağı üzere- Kur'ân-dil ilişkisinden doğan ilimlerin adlarıyla anılmışlardır ve bunlar Kur'ân'la ilgili dil odaklı çalışmalardır. Yazara göre farklı yöntemlerle kaleme alınan tüm tefsir kitaplarının birleştikleri ortak nokta dil olup Kur'ân'ın dilden bağımsız olarak anlaşılabilmesi mümkün değildir. Nitekim tefsirlerin tümünde az veya çok dilsel tahlillerle karşılaşılması, Kur'ân'ın anlaşılmasında dilin merkezi bir öneme sahip olduğunu gösterir.

Yazar, hicri dördüncü asrın başlarına kadar, sistematik olarak gelişen filolojik tefsir hareketinin bu dönemden sonra bir duraklama yaşadığını, Zemahşerî ve Ebû Hayyân gibi bazı müfessirlerin, filolojik tefsir hareketine güç vermeye çalıştıklarını ancak bunun devamlılığının sağlanamadığını belirtmektedir. İsmail Aydın, bu çalışmasıyla filolojik tefsir olgusuna dikkat çekerek, yetersiz veya sınırlı olan mevcut çalışmalara ilaveten alandaki boşluğu gidermeyi amaçladığını ifade etmektedir.

Yazar, çalışmasının amacını belirttikten sonra, söz konusu çalışmada izlediği metodu hakkında bilgi vermektedir. O, konusunu işlerken filolojik tefsirin merhaleleri, bu merhalelerin genel özellikleri ve farklılıklarını tespit etmeye çalıştığını ve bu tespitleri örneklerle desteklediğini ifade etmektedir. Yazar, ele aldığı hususlarla ilgili ağırlıklı olarak üç örnekle yetindiğini ve durumun gereğine göre örnekleme miktarında artış ve eksiltme yaptığını belirtmektedir. Ancak her ne kadar müellif, bunu burada belirtiyorsa da bu husus genellikle örnekler arasında belli bir düzenin olmaması bakımından eser eleştiriye açıktır. Müellif, filolojik tefsirin ilk iki merhalesi olan Hz. Peygamber ve sahabe-tâbiîn dönemlerine ilişkin tefsir örneklerini çoğunlukla Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ı, İbn Ebî Hâtim'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*'i, Suyûtî'nin *ed-Dürü'l-Mensûr* isimli tefsir kitaplarının yanı sıra bazı hadis kaynaklarından elde ettiğini, tedvin dönemi ile ilgili örnekleme ile tespit ve değerlendirmeleri *garîbu'l-Kur'ân*, *meâni'l-*

Kur'ân, vücûh ve nezâir gibi o dönemin kaynaklarından hareketle belirlemeye çalıştığını söylemektedir.

Giriş kısmında çalışmanın genel hatlarını belirleyen müellif, birinci bölümde filolojik tefsir kavramının tahlili, filolojik tefsir'in tanımı, âlimlerin filolojik tefsire yaklaşımları, filolojik tefsirin dayandığı kaynaklar, filolojik tefsiri ortaya çıkaran etkenler, filolojik tefsirin ortaya çıkışı ve gelişimi ve uygulama yöntemlerini ele almaktadır.

Müellif, birinci bölümde filolojik tefsir kavramının tahlilini yaparken, doğrudan lügat kavramı üzerinde durmakta ondan sonra tefsir ile dil arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışmaktadır. Bu da müellifin filolojik tefsir ile lügavî tefsiri aynı şey olarak değerlendirdiği manasına gelmektedir. Oysa filolojinin görevi, metinleri belirleyip saptama, yeniden inşa etme, yorumlama ve açıklamaktır. Bunu yaparken de edebiyat tarihi, töreler ve kurumlarla uğraşmaya da yönelir. Nitekim lügavî tefsirlerde rivayetlerin karşılaştırılarak orijinal metnin saptanıp yeniden inşası edilmesi gibi bir husus söz konusu değildir. Bununla birlikte metinlerin ait olduğu kültürün töreleri ya da kurumlarıyla ilgilenmek gibi bir amaç da bulunmamaktadır. Kısacası lügavî tefsirlerde Arap dili filolojisi yapılmayıp, telif edildikleri dönemin dilbilimsel verilerinden yararlanılmaktadır.

Ayrıca yazarın, ilk önce filolojik tefsir kavramının tahlilini yapıp sonrasında filolojik tefsirin tanımını vermesi okuyucunun kronolojik manada anlamaya dayalı bir üsluptan uzak kalmasına neden olmaktadır. Nitekim önce tanım sonra tahlil gelmektedir.

Yazar, “filolojik tefsiri ortaya çıkaran etkenler” başlığı altında dinî etkenler, siyasî etkenler, dilde bozulma ve dil ekolleri arasındaki mücadele gibi alt başlıklar kullanmıştır. Kanaatimize göre söz konusu alt başlıkların dinî etkenler, siyasî etkenler ve sosyal etkenler şeklinde tasnif edilmesi daha uygun olacaktır. Zira sosyal etkenler alt başlığı, “dilde bozulma” ve “dil ekolleri arasındaki mücadele” alt başlıklarını cami olduğu gibi bunlar dışındaki etkenlere de manidir. Müellif, filolojik tefsirin ortaya çıkışı, gelişimi ve uygulama yöntemlerinden sonra birinci bölümü bitirip ikinci bölüme geçmektedir.

Müellif, ikinci bölümü filolojik tefsirin sorunları ve etki alanları başlığıyla açarken, öncelikle filolojik tefsirin sorunları üzerinde durmaktadır. Söz konusu sorunlar “Arap dilinin niteliği sorunu”, “Kur'an dilinin niteliği sorunu”, “anlama ile ilgili sorunlar” ve “kıraat-mana ilişkisi etrafında cereyan eden sorunlar” başlıkları şeklinde sırlanmakta ve bu başlıkların her biri alt başlıklarla detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Yazar, filolojik tefsirin etki ettiği alanları “mezhebî tefsir ekollerine etkileri” ve “ilhâdî tefsir” şeklinde açıklamakta ve Mutezile, Cehmiyye ve Müşebbihe, Mürcie, Şîa ve Bâtınî Fırkalar, Sufiyye ve Felsefeciler, ilhâdî tefsir hareketinin menşei ve ilhâdî tefsirde filolojik örnekler alt başlıklarıyla bunları örnekleyerek okuyucuya somut delillerle bilgi akışını sağlamaktadır.

Çalışmasının ikinci ve son bölümünü de bu şekilde sona erdiren yazar, sonuç kısmına gelindiğinde kitabın bölümlerinin genel bir değerlendirmesini yapmakta ve filolojik tefsirin tarihi serüveni hakkında bilgi vermektedir. Ona göre, filolojik tefsirin ilk örnekleri Hz. Peygamber tarafından verilmiş ve hicri ikinci asrın ortalarından itibaren bir yöntem halini alıp sistemleşmiştir. Nitekim Hz.

Peygamber'in 'garîb' bir lafzı, eş anlamlı başka bir lafızla veya kelimenin dildeki anlamını tefsir etmesiyle başlayan filolojik tefsir yöntemi, sahabe devrinde, özellikle İbn Abbâs eliyle yeni bir ivme kazanmış ve sistemleşmesi yolunda önemli bir mesafe kat etmiştir.

Yazar konuları gayet tatmin edici bir şekilde gereksiz ayrıntılara girmeden ve okuyucuyu bıktırmadan ele almıştır. İçerdiği konular açısından bu kitabın önemli bir çalışma olduğunu düşünüyoruz. Günümüz Müslümanlarının zihinsel bir çaba sonucu elde edilecek bilgiler yerine kolay yoldan elde edilen bilgilerin peşinde koştuklarını da göz önünde bulundurduğumuzda bu eserin önemi daha artmaktadır. Bu bakımdan her kesimden insanın özellikle de ilahiyat camiasının müstağni kalamayacağı bir kitap olduğu kanaatindeyiz. Söz konusu çalışma konuya ışık tutması bakımından büyük bir önemi haiz olmakla birlikte bu alanda çalışma yapacaklar için de başucu kitapları listesinde yer alacağına inandığımız bir mahiyete sahiptir. Sonuç olarak İsmail Aydın'ın bu çalışması, büyük bir emek ve gayretin neticesidir. Bu bakımdan kitabın, Kur'an'ın lügat açısından incelenmesiyle ilgili kaliteli çalışmaların yapılmasına öncülük edebilecek bir çalışma olduğu ortadadır. Böyle bir çalışmaya imza attığı için yazara teşekkür ederek tanıtımımızı sonlandırıyoruz.